

Fotó: Bv. fotó

Herke Csongor

A LETARTÓZTATÁS FOGANATOSÍTÁSA AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY TÜKRÉBEN

*The execution of the detention in the light
of the new Criminal Procedure Code*

A letartóztatás vonatkozásában az elrendelés feltételei mellett a végrehajtás a másik igen fontos kérdés. Míg a feltételek tekintetében a magyar jogszabályi rendelkezések többnyire megfelelnek a nemzetközi előírásoknak, ez egyáltalán nem igaz a letartóztatás foganatosítására. A gyakorlatban egyáltalán nem érvényesül a főszabály, miszerint a letartóztatás foganatosítása során egységes elveket kell érvényesíteni. Különböző rendelkezések vonatkoznak a bv. intézetben, a rendőrségi fogdán, a katonai fogdán és a javítóintézetben fogvatartott letartóztatottakra. Azonban nemcsak ez jelent problémát, hanem a részletkérdésekkel kapcsolatos egyértelműség hiánya, valamint a letartóztatottat az ártatlanság véelme ellenére megbélyegző és őt bűnösként kezelő szabályok. Ezek mind arra utalnak, hogy szükség van egy, a letartóztatás foganatosítását szabályozó külön törvényre. Teljes mértékben ellentmond ugyanis a letartóztatás intézményének, hogy a szakirodalom álláspontja egyértelmű abban a tekintetben, hogy a letartóztatott személy rosszabb körülmények között van, mint az az elítélt, aki jogerős szabadságvesztését tölti.

Kulcsszavak: letartóztatás foganatosítása, letartóztatással kapcsolatos nemzetközi egyezmények, ártatlanság véelme, letartóztatott jogállása, rezsimszabályok

Besides the conditions of the detention, the question of enforcement is another important factor. While from the aspect of conditions Hungarian legal regulations mostly correspond to the international standard, this is not the case at all concerning the enforcement of the detention. The main rule that uniform principles have to prevail during the execution of the detention is not kept at all in practice. Different provisions refer to the inmates of prisons, police detention centers, military prisons and houses of correction. Not only this relevant difference is the problem but the lack of clarity concerning the details, the institutions stigmatizing the arrested detainees under the presumption of innocence and treating the detainee as guilty suggest the need for an individual law regulating the execution of the detention. As it greatly contradicts the institution of the detention that the positions represented in the special literature are unanimous concerning the fact that the arrested person lives among worse conditions than the convict serving non-appealable prison sentence.

Keywords: enforcement of detention, international conventions on detention, presumption of innocence, status of the detainees, regime rules

A letartóztatás fogatosításával kapcsolatos első nemzetközi egyezmények

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény¹ (a továbbiakban: Euroegyezmény) 5. Cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. A Cikk rendelkezéseiből levezethető, hogy szabadságelvonásra csak bizonyos, igen szigorú feltételek között kerülhet sor.² E szabály alapján tehát a szabadságelvonást lehetőleg el kell kerülni, az esetleg mégis elvont szabadság esetén pedig a minél rövidebb határidőn belüli jogerős döntésre kell sort keríteni, avagy szabadlábra kell helyezni a terheltet. A Cikk 1. c) pontja kifejezetten a letartóztatásról és az őrizetről rendelkezik, a fogatosításra és a szabadságelvonás tartama alatti bánásmódra már nem tartalmaz külön rendelkezést.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban Bv. tv.) preambuluma szerint a Bv. tv. megalkotásának egyik fő célja az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelme, kiemelten az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak emberi méltóságának a tiszteletben tartása érdekében, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának és az egyenlő bánásmód követelményének érvényesítése volt.

Kövér szerint a Kínzás és Embertelen Bánásmód Elleni Európai Bizottság (CPT) három eljárásjogi garanciát vizsgál³:

- a) a hozzátartozók (harmadik személy) értesítéséhez való jog;
- b) a védelemhez (jogi képviselőhöz) való jog;
- c) az orvosi vizsgálathoz való jog.

Mind a nemzetközi, mind az európai szervezetek számos ajánlást (előírást) dolgoztak ki, amelyek – legalább részben – a letartóztatás fogatosítására vonatkozó szabályokat is tartalmaznak. Már az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 3. és 9. cikke is rögzíti a személyi szabadsághoz és az emberhez méltó bánásmódhoz való jogot.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 9. Cikke a jogerő előtti fogvatartás jogi kereteit rögzíti csak, kezdve a szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog deklarációjától a fair trail elvének kimondásán keresztül egészen a kártalanításhoz való jogig. Emellett ugyanezen egyezségokmány 14. cikkének 2. pontja kimondja az ártatlanság vélelmének elvét is, amely döntően meghatározza a letartóztatás fogatosítása során a fogvatartottal való bánásmód szabályait. A letartóztatás fogatosítására vonatkozó irányelveket pedig a 10. Cikk tartalmazza. Eszerint a szabadságuktól megfosztottakkal emberségesen és emberi méltóságuk tiszteletben

1 Kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.

2 Bócz szerint „szabadságkorlátozás» nem létezik: valaki vagy szabad vagy nem”. Bócz E. (1991) p. 4. Ebben a meghatározásban van igazság, de nem szabad figyelmen kívül hagyni az Euroegyezmény 5. cikkével kapcsolatos magyarázatot és gyakorlatot, amely igenis különbséget tesz: „a szabadságtól megfosztás és korlátozás között ... csupán fokozati vagy intenzitásbeli különbség van és nem a dolog természete vagy lényege közötti”. Vö.: Nagy, G., Szabó Gy (1997) p. 6.

3 Részletesen ld. Kövér, Ágnes: Kínzás és embertelen bánásmód a fogvatartás során. In: Gönczöl K., Kerecsi K. (1998) p. 148.

tartásával kell bánni. A 2. pont az elítéltektől való elkülönítést és a különleges bánásmód főszabályát rögzíti, ami megfelel annak a helyzetnek, hogy a letartóztatottak még nincsenek elítélve (tehát velük szemben az ártatlanság vélelme érvényesül).

Kötelező erővel nem bír, azonban mind erősebb hatást fejt ki a „standard minimum rules of prison conditions”, amely címével összhangban a börtönkörülmények javítására szolgáló elvárásokat rögzíti.⁴ A standard minimum rules szabályait számos nyugat-európai ország törvénykezése szinte teljes egészében a belső jog részévé tette, azonban nem közvetlenül (a határozat kihirdetésével), hanem a letartóztatás foganatosítási szabályait tartalmazó törvényekben. Így pl. a német letartóztatás végrehajtási törvény mind felépítésében, mind részletes tartalmi jellemzőiben kísértetiesen követi, szinte „lemásolja” azt. Első megjelenése az Európa Tanács Miniszterek Tanácsa által 1973-ban hozott 73. (5) sz. határozata volt „*A foglyok kezelésének minimális alapelvei*” címmel. 94 §-ból álló részletszabályai mintegy letartóztatási kódexet képeznek. A rendelkezés az alapelvek között szabályozza, hogy a letartóztatás során garantálni kell a letartóztatott emberi méltóságát, valamint, hogy a szabadságelvonás alkalmazása nem lehet diszkriminatív. A 84. § (2) bekezdése szerint a letartóztatásba helyezett személy szabadsága csak a büntetőeljárás sikeréhez és az intézmény rendjének garantálásához szükséges mértékben korlátozható.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága még számos, kötelező erővel nem bíró, de ugyanakkor igen fontos, a tagállamok törvényhozására jelentős hatást kifejtő Ajánlást dolgozott ki. Így meg kell említeni az R (80) 11. sz. Ajánlást az ítélethozatalt megelőző fogvatartásról és az R (83) 2. sz. Ajánlást az elmebetegségben szenvedő, kényszergyógykezelt személyek jogi védelméről. Az 1980-as Ajánlás egyrészt az R (65) 11. sz. a vizsgálati fogságra vonatkozó Határozatra, másrészt a már említett R (73) 5. sz. a fogva tartottakkal való bánásmód minimális követelményeinek szabályairól szóló Határozatra tekintettel állapít meg a törvényekben és a tagállamok gyakorlatában is figyelembe veendő elveket. Általános alapelvként leszögezi, hogy az ítéletet megelőző őrizetre csak feltétlen szükség esetén kerüljön sor, ezért kivételes intézkedésnek kell tekinteni, büntetési célt soha nem szolgálhat.⁵ Az Ajánlás a letartóztatás foganatosításával kapcsolatosan egyéb konkrét rendelkezést nem tartalmaz,⁶ de a büntetési célból való alkalmazás kizárása alapján lehetőleg minél kevesebb korlátozás alkalmazható a letartóztatottal szemben.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1987. február 12-én elfogadta az R (87) 3. sz. Ajánlást Európai büntetőszabályzat címmel. Az Ajánlás bevezetőjében a Miniszteri Bizottság megállapította, hogy az 1973-as minimális szabályrendszer felülvizsgálata vált szükségessé az elítéltek kezelésében és a büntetés-végrehajtás irányításában bekövetkezett változásokra tekintettel. Jellegeből következően ez az Ajánlás sem tartalmaz kötelező szabályokat a tagállamok számára, javasolja azonban azok fokozatos felhasználását és mind a törvényhozásban, mind a gyakorlatban való érvényesítését. Az Európai

4 Az ENSZ kibocsátotta a fiatalkorúakkal kapcsolatos minimum szabályokat is. Az ún. „Pekingi Szabályokat” az ENSZ közgyűlése 1985. november 29-én fogadta el a 40/33. sz. határozatával.

5 Az európai szervek az „őrizet” kifejezést használják minden ítélet előtt alkalmazott fogvatartásra. Ez nem azonos tehát a magyar Be. által szabályozott őrizettel, hanem magában foglalja a letartóztatást is.

6 Az Ajánlás az általános alapelvek rögzítése után három fő fejezetben szabályozza az ítélet előtti fogvatartás elveit: az elrendelő döntésre alkalmazandó elveket (13 pontban), az alternatív intézkedések alkalmazásának elveit (1 pontban) és a nyomozás/vizsgálat és az ítélethozatal során alkalmazandó elveket (3 pontban). Részletesebben ld. Nagy G., Szabó Gy (1997) p. 59-61.

büntetőszabályzat az elítéltek fogvatartására vonatkozó minimális szabályrendszer európai változata. Öt részből, ezen belül 100 §-ból áll.⁷ A letartóztatásban levőkre az utolsó rész tartalmaz speciális rendelkezéseket. Az ártatlanság védelmének rögzítése (91. §) után a hozzátartozók értesítése, az azokkal való érintkezés főbb szabályait találhatjuk meg. A büntetőszabályzat nemcsak lehetővé teszi a látogatást, hanem kimondja, hogy annak körülményei sem közömbösek: a gyanúsított emberiességi szempontból a legkielégítőbb körülmények között fogadhatja hozzátartozóit, barátait és egyéb ismerőseit. A védőhöz való jognak a magyar 2017. évi XC. törvénnyel (a továbbiakban: Be.) hasonló deklarációján kívül a 93. § szerint a védővel való eszmecsere hivatlnak csak szemmel tarthatja, de még közvetve sem hallgathatja. A terheltnek – ha a körülmények más nem indokolnak – joga van külön zárkában való elhelyezésre, saját holmiját hordhatja. A letartóztatottnak joga van dolgozni, de erre nem kötelezhető. Saját vagy kívülálló személy költségére könyveket, újságokat szerezhet be, és saját orvosával, fogorvosával kezelteheti magát. A dióhéjban összefoglalt rendelkezésekről elmondható tehát, hogy részletesen, de közel sem kimerítően határozzák meg a letartóztatott sajátos jogállásából következő egyéni kezelés elveit.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1245/1994-es sz. Ajánlása az ítélethozatal megelőző fogvatartásról a bevezetőjében kifejezetten utal arra, hogy „*akiknek ügyét még nem tárgyalták, a börtönök elkülönített részeiben kell fogva tartani a Miniszteri Bizottság R (87) 3. sz. Ajánlása börtönszabályainak megfelelően, számukra minden szükséges eszközt biztosítani kell védekezésük előkészítésére és nem foszthatók meg teljes mértékben a társadalmi és foglalkozásbeli kapcsolataiktól*”⁸. Az ítéletet megelőző fogvatartás egyetlen elfogadható céljaul azt jelöli meg, hogy a terheltet a törvény követésén belül tartsák. A különböző (korábban már említett) ártalmak megelőzésére (minimálisra csökkentésére) az Ajánlást követő államoknak mindent meg kell tenni. Az Ajánlás kiemeli: ezen fogvatartásnak nagymértékben különböznie kell az ítélet alapján kiszabott szabadságvesztéstől. A fogvatartás helyét el kell különíteni a börtönöktől,⁹ ugyanígy meg kell akadályozni az ártatlanság védelme alatt álló letartóztatottak bármilyen keveredését az elítéltekkel. Ezen Ajánlás is megemlíti a polgári ruha viseléséhez, a kapcsolatfenntartáshoz (látogatás, telefon, fax) való jogot. Ugyanakkor megállapítja, hogy a felmérések alapján – noha a letartóztatás foganatosítása során enyhébb szabályoknak kellene érvényesülni – még mindig rosszabbak az ítélet előtti fogvatartásukat töltő gyanúsítottak személyi körülményei, mint azoké, akik bűnösségét már megállapították és büntetésüket töltik.

A Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (AIDP) 1979-es hamburgi XII. vilá kongresszusa III. szekciójának ajánlása a letartóztatás helyett lehetőleg más intézkedések alkalmazását

7 A Bevezetőt (a szabályzat céljainak rögzítését) követő részek az alábbi témakörökkel foglalkoznak:

- Első rész: Alapvető elvek (1-6. §);
- Második rész: A büntetőintézmények irányítása (7-50. §);
- Harmadik rész: Személyzet (51-63. §);
- Negyedik rész: Az eljárás és a rendszabályok céljai (64-89. §);
- Ötödik rész: Az elítéltek bizonyos rétegeire vonatkozó kiegészítő szabályok (90-100. §).

8 In: Nagy, G., Szabó Gy (1997) p. 63. 1245/1994-es Ajánlás I. e) pont.

9 Általában a túlszűfolttság megakadályozza ezen szabály gyakorlati érvényesülését, még ha sok ország Be.-je illetve letartóztatás végrehajtási törvénye be is iktatta a külön elhelyezés főszabályát. Ez alól kivételt Luxemburg és Svédország jelenti, ahol őrizeti központokat létesítettek az ítélet előtti fogvatartásukat töltők elhelyezésére. Vö.: Nagy, G., Szabó Gy (1997) p. 69.

javasolja. Határozatában azonban mindenekelőtt kiemeli, hogy az ártatlanság vélelme a büntetőjogi gondozás alapvető elve. Szabadságelvonásnak ugyanis csak a szűkebb értelemben vett szabadságelvonó intézkedés (örizet, letartóztatás) minősül. Minden egyéb, a szabadságot csak korlátozó kényszerintézkedés (útlevél elvétele, terület elhagyási tilalom stb.) nem ezen Cikk rendelkezéseit sérti. Ugyanakkor a fogdában, zárkában való elhelyezés nem feltétele a szabadságelvonásnak. Ezért a házi őrizet, a külvilágtól elszigetelt területen elhelyezés,¹⁰ büntető katonai alakulatban történő szolgálat stb. is ilyennek minősül. A szabadságtól törvényesen megfosztott személyekkel szemben alkalmazott további korlátozó intézkedések (magánzárka, fogdafenyítés) azonban szabadságelvonásnak nem minősülnek, hiszen már ezek nélkül is megvalósult a szabadságelvonás.¹¹

Mint már korábban említettem, az Euroegyezmény kifejezetten semmit sem mond a szabadságelvonás alatt álló személyekkel való bánásmódról. Azonban – mint azt Vókó igen helyesen kiemeli – egy tekintetben mindenképpen újszerű: „*mint nemzetközi szerződés először vállalkozik arra, hogy az állampolgárokkal szembeni eljárást szabályozza s hogy erre nemzetközi normákat állítson fel*”¹². A 3. Cikk azonban mégis említést tesz a fogvatartottakkal szembeni bánásmódról, hiszen rögzíti az embertelen bánásmód tilalmát: „*Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni*”.

Végül, de nem utolsó sorban a kezdeti nemzetközi egyezmények és ajánlások között szólni kell az ENSZ Közgyűlése által 1988. december 9-én kibocsátott a „*Letartóztatás vagy szabadságvesztés bármely formájában levő személyek védelmére szolgáló alapvető katalógusról*”, amelyben pontosan elválasztják a szabadságvesztésüket töltő elítéltek és a letartóztatottak jogállását. A letartóztatott fogalma alá tartozik ebben az alapvető katalógusban minden olyan személy, akit nem jogerős ítélet alapján fosztanak meg személyi szabadságától. A nyolcadik alapelv pedig kifejezetten kiemeli, hogy a letartóztatott státuszának megfelelően nem elítéltként, hanem ártatlanként kell kezelni. Tekintettel azonban arra, hogy ezt a katalógust is csak határozatként bocsátották ki, jogszabályban szintén nem hirdették ki.

Látható, hogy a nemzetközi egyezmények és egyéb ajánlások már kezdetben, évtizedekkel ezelőtt is olyan alapelveket rögzítettek, amelyeknek sajnos a magyar jogi szabályozás a mai napig nem mindenben felel meg. Az alábbiakban ezen magyar jogszabályi rendelkezések rövid áttekintésére kerül sor.

Az Alaptörvény és a Be. rendelkezései a letartóztatás foganatosításáról

A letartóztatás foganatosításának jogi szabályozása Magyarországon az alapvető garanciák alkotmányi lefektetése mellett főként a Be.-ben és a Bv. tv.-ben történik.

10 Ld. a Guzzardi-ügyben a maffia kapcsolatokkal gyanúsított személyt szigeten helyezték el.

11 Vö.: Mavi V. (1993) p. 103.

12 Az Euroegyezmény ennyiben túltesz az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatán is és áttöri az országok belügyeibe való be nem avatkozás szabályát is. Vö.: Vókó Gy. (1998) p. 117.

Az Alaptörvény IV. cikke szerint „(1) Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. (2) Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. (...)”.

A szabadságtól való önkényes megfosztás tilalmából nemcsak az következik, hogy minden szabadságmegvonásnak törvényes alapja kell, hogy legyen, hanem az is, hogy ez a törvény részletes és mindenre kiterjedő garanciát nyújtson arra nézve, hogy csak azt a személyt és csak olyan mértékben fosszák meg (legalábbis időlegesen) személyi szabadságától, akivel szemben és amilyen mértékben ez feltétlenül szükséges. A fogatás módjára nézve az alkotmányos alapokat az Alaptörvény III. Cikke rögzíti, és többek között kimondja a kínzás és embertelen, megalázó bánásmód tilalmát. Természetesen az Alaptörvény nem bocsátkozik – és nem is bocsátkozhat – a letartóztatás részletszabályaiba, azokat főbb vonalakban (feltétel, időtartam, elrendelésre jogosult szerv, fogatásítási alapelvek stb. meghatározásával) a büntetőeljárásról szóló törvénynek kell(ene) rögzítenie.

Sajnos a magyar Be. a letartóztatás fogatásításának törvényi szabályozása terén még elmarad a nemzetközi standardoktól. Míg a feltételeket és alapvető garanciákat a Be. többé-kevésbé megfelelően határozza meg, addig a fogatásításról csak igen keveset – elsősorban alkotmányba illő deklarációt – mond ki. Így a 299. § (1) szerint: „(1) A vádemelés előtt a nyomozó hatóság vagy az ügyészség, a vádemelés után a bíróság a terhelt letartóztatásának elrendelése esetén haladéktalanul megteszi a 275. §-ban szabályozott intézkedéseket. (2) Az ügyészség rendelkezése alapján a letartóztatást rendőrségi fogdában kell végrehajtani, ha az eljárási cselekmények elvégzése ezt indokolttá teszi, ennek tartama legfeljebb összesen hatvan nap lehet. (3) A gyanúsított rendőrségi fogdában történő elhelyezése tárgyában hozott határozat ellen panaszt nem lehet. (4) A bíróság a terhelt indítványára a terhelt és gyermeke együttes elhelyezést biztosító részlegen történő elhelyezéséről rendelkezik, ha a terhelt egyévesnél fiatalabb gyermekét gondozó nő és nem áll fenn törvényben meghatározott kizáró ok.” A Be. minden egyéb részletszabályozást más jogforrásokra bíz (elsősorban a Bv. tv.-re).

A Bv. tv. letartóztatással kapcsolatos főbb szabályai

A Bv. tv. sajnálatos módon átvette a korábbi törvények (jogszabályok) szóhasználatát, és továbbra sem a letartóztatás fogatásításáról, hanem annak végrehajtásáról beszél (holott fogalmilag végrehajtani csak a jogerősen kiszabott szankciókat lehet, a kényszerintézkedéseket fogatásítják).

A Bv. tv. XXIX. Fejezete viseli „A letartóztatás végrehajtása” címet. A fejezet a letartóztatás fogatásításával kapcsolatosan az alábbi főbb rendelkezéseket tartalmazza:

- Általános rendelkezések (386-387. §)
- A letartóztatás végrehajtásának helye (388-389. §)
- A rendelkezési jogkör gyakorlása (390. §)
- Elkülönítési szabályok (391. §)
- A letartóztatás végrehajtásának rendje (392-393. §)
- A letartóztatott jogai és kötelezettségei (394-397. §)
- A védővel való kapcsolattartás (398-399. §)
- A tolmács és a szakértő (400. §)

- A megismerés joga (401. §)
- A kapcsolattartás közös szabályai (402. §)
- Levelezés (403. §)
- Látogatás (404. §)
- Telefonbeszélgetés (405. §)
- Nyilatkozattétel sajtó útján (406. §)
- A letartóztatott munkavégzése (407. §)
- A letartóztatott jutalmazása és fenyítése (408-409. §)
- A letartóztatott szabadítása (410. §)
- Az elmeállapot megfigyelése és a kóros elmeállapotú letartóztatott vizsgálata (411-412. §)
- A fiatalkorúak letartóztatásának végrehajtására vonatkozó szabályok (413. §)
- Fiatalkorúak javítóintézetben történő letartóztatásának végrehajtására vonatkozó rendelkezések (414-420. §)
- A letartóztatás megszüntetése (421. §)
- A katonák letartóztatásának végrehajtására vonatkozó szabályok (422. §)
- A nemzetközi bűnügyi együttműködéssel összefüggésben kényszerintézkedés hatálya alatt álló személy fogvatartása (423. §)

A letartóztatás foganatosításával kapcsolatosan a Bv. tv. négy fő általános rendelkezést tartalmaz:

- a letartóztatás foganatosítására (függetlenül a letartóztatás helyétől) mutatis mutandis a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó szabályokat kell alkalmazni (azaz ebben a fejezetben csak azokat a rendelkezéseket kellene találnunk, amelyek eltérnek a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó szabályoktól);
- a letartóztatott a büntetőeljárás jogait korlátozás nélkül gyakorolhatja;
- a rendelkezési jogkör gyakorlója a bíróságnak a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig az ügyészség, ezt követően a bíróság;
- a letartóztatott befogadására a bíróság végzése szerint kiállított értesítőlap alapján kerül sor.

Amint láthattuk, a Be. a letartóztatás foganatosításának a helyét főszabályként nem is határozza meg, csak a fogdában való foganatosításra tartalmazza az eltérő rendelkezést. A foganatosítás helyét részletesen a Bv. tv. szabályozza. Eszerint (noha a főszabály a büntetés-végrehajtási intézetben való foganatosítás) a letartóztatást hazánkban intézetben (illetőleg speciális intézeti részlegben) foganatosíthatják az alábbiak szerint:

1. a letartóztatás foganatosításának helye főszabályként (és az esetek döntő többségében) a rendelkezési jogkör gyakorlójának székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) bv. intézet (fiatalkorú esetén, ha nem ez a foganatosító intézet, akkor bíróság rendelkezése alapján legfeljebb 30 napra, az ügyészség rendelkezése alapján legfeljebb 24 órára szintén lehet ez);
2. az országos parancsnok más bv. intézetet is kijelölhet a letartóztatás foganatosítására;
3. kialakításra kerültek ún. anya-gyermek részlegek, ahol a gyámhatóság hozzájárulásával a gyermek az anyával együtt helyezhető el, ha a gyermek

- a letartóztatás alatt született, és az együttes elhelyezést kizáró ok nem áll fenn, avagy a gyermekét a bíróság a letartóztatás elrendelésekor ideiglenes hatállyal az anya-gyermek részlegén helyezte el;
4. rendőrségi fogdában két esetben helyezhető el a letartóztatott:
- a) a nyomozás során legfeljebb 60 napra az ügyészség rendelkezése alapján (Be. 299. § (2) bek.), 14-18 év közötti fiatakorúnál legfeljebb 30 napra a bíróság rendelkezése alapján (688. § (4) bek.) vagy legfeljebb 24 órára az ügyészség rendelkezése alapján¹³,
- b) tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetben;
5. a menedékjogról és a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozó személyek elhelyezésére, ellátására és fogvatartására szolgáló létesítményben a letartóztatás tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetben fogatosítható;
6. ha a letartóztatott pszichiátriai kezelése szükséges, de előzetes kényszergyógykezelésének elrendelésére nincs alap, a letartóztatás az Országos Igazságsügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI) fogatosítható;
7. szövetséges fegyveres erő tagjának magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekménye miatt indult büntetőeljárásban a letartóztatást a szövetséges fegyveres erő Magyarország területén állomásozó alakulata fogatosítja (ha nem bv. intézetben kerül sor annak fogatosítására);
8. katonai letartóztatását általában katonai fogdában fogatosítják (kivéve, ha a terheltek elkülönítése nem biztosítható);
9. végül a letartóztatás fogatosítási helye lehet a javítóintézet, ha a letartóztatott fiatalkorú:
- 14 év alatti terheltnél mindig;
 - 14-18 év közötti terheltnél főszabályként (de kivételesen lehet bv. intézetben is);
 - 18-20 év közötti terheltnél kivételesen lehet csak javítóintézetben (itt a bv. intézet a főszabály).

A letartóztatás fogatosításával kapcsolatos kérdésekben a rendelkezési jogkör gyakorlója dönt. A rendelkezési jogkör gyakorlója (amint az általános rendelkezések között már említettük) a nyomozás során az ügyész, ezt követően az eljáró bíróság. Ő dönt a kapcsolattartás engedélyezése, korlátozása, ellenőrzésének módja, illetve (haladéktalanul) a megtiltása, az elkülönítés, a fokozott őrzés, az előállítás, a fogva tartó intézetben való kihallgatás, a nyomozó szervek részére történő kiadás, más fogva tartó intézetbe történő átszállítás (kivéve, ha az átszállítást a letartóztatott egészségi állapota indokolja), a sajtó részére történő nyilatkozattétel és annak közzététele, orvos által igazoltan súlyosan beteg hozzátartozó meglátogatása, hozzátartozó temetésén való részvétel és a kegyeleti jog utólagos gyakorlásának engedélyezése kérdésében.

13 Sajnos a Bv. tv. szabályozása ellentmond a letartóztatás tartamának hónapokban történő meghatározásával, ami értelmezési problémákhoz vezethet. Hiszen ha pl. a terhelte letartóztatását február 15-én rendelték el, akkor annak tartama március 15-én jár le, míg a 30 nap március 17-én (szökőévében 16-án). Helyesebb lett volna tehát itt is a hónapokban történő meghatározás.

A letartóztatottnak más fogvatartottaktól való elkülönítésével kapcsolatosan a Bv. tv. sajátos szabályozási módszert alkalmaz. Vannak ugyanis olyan elkülönítési szabályok, amelyek tényleg kifejezetten a letartóztatottakra irányadók:

- a letartóztatottakat el kell különíteni az elítéltektől és a többi egyéb jogcímen fogvatartottól (kivéve, ha a letartóztatott elítéltekkal együtt végez munkát vagy közös oktatásban vesznek részt stb.);
- az ugyanabban az eljárásban letartóztatottakat el kell különíteni egymástól (a rendelkezési jogkör gyakorlójának rendelkezésétől függően);
- a katonát el kell különíteni a többi letartóztatottól.

Az azonban már kevésbé magyarázható meg, miért szükséges a letartóztatás foganatosítására vonatkozó szabályok között kiemelni, hogy el kell különíteni a férfiakat a nőktől, a dohányzókat a nem dohányzóktól, a fertőző betegeket a nem fertőző betegektől, a fiatalokat a felnőttektől és a különböző állománycsoportú katonákat egymástól, hiszen ezek a szabályok nem letartóztatás-specifikus rendelkezések, hanem ugyanúgy irányadók a szabadságvesztés végrehajtására is (márpedig ebben a fejezetben csak az eltérő szabályokat kellene rendezni).

A letartóztatás foganatosítására egyedül vagy közösen (együttes elhelyezés) kerülhet sor. A letartóztatott

- életrendje a rendelkezési jogkör gyakorlója rendelkezéseinek figyelembevételével meghatározott, őrzés, felügyelet és ellenőrzés alatt áll,
- külső munkáltatásban nem vehet részt,
- a bv. intézet kijelölt részén csak munkáltatás céljából járhat szabadon,
- zárkáját zárva kell tartani (kivéve a munkáltatásban részt vevő esetén),
- magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége korlátozható.

A letartóztatás foganatosítására is a rezsimszabályok érvényesek, amelyek az alábbi táblázatban kerültek összefoglalásra:

Enyhébb rezsimszabályok	Általános rezsimszabályok	Szigorúbb rezsimszabályok
fogvatartását őrzéssel és felügyelettel kell biztosítani	őrzését és felügyeletét fokozott gondossággal kell megvalósítani	fogvatartását a fokozott őrzés szabályaira is figyelemmel, őrzéssel kell biztosítani
engedélyezhető, hogy a fogva tartó intézet kijelölt területén felügyelet nélkül mozogjon	a fogva tartó intézet területén csak engedéllyel és felügyelet mellett mozoghat	
zárkáját nappal nyitva lehet tartani (ha ezt engedélyezték)	zárkáját zárva kell tartani	
látogatóját az erre kijelölt helyiségben alkalmanként legalább hatvan perc, de legfeljebb kilencven perc időtartamban fogadja	látogatóját az erre kijelölt helyiségben alkalmanként hatvan perc időtartamban fogadhatja	látogatójával biztonsági beszélőfülkében vagy biztonságtechnikai eszközökön keresztül hatvan perc időtartamban érintkezhet
engedélyezhető, hogy részt vegyen a letartóztatottak csoportos szabadidős, sport- és kulturális programjain	a letartóztatottak csoportos programjain kivételesen vehet részt	részére csak kivételesen engedélyezhető, hogy részt vegyen a letartóztatottak csoportos szabadidős, sport- és kulturális programjain

magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége a fogva tartó intézet rendjének megtartásával és biztonságának megőrzésével bővíthető	magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége korlátozható	magánál tartható tárgyainak köre és mennyisége a fogva tartó intézet rendjének megtartásával és biztonságának megőrzésével összefüggésben korlátozható
saját ruháját viselheti		saját ruházata viselésének joga a fogva tartó intézet területén biztonsági szempontból korlátozható

A letartóztatott jogállására kettősség jellemző: a letartóztatott jogai és kötelezettségei egyrészt a büntetőeljárásai jogaival és kötelezettségeivel, másrészt a foganatosító intézet rendjével függenek össze:

A letartóztatott jogai	A letartóztatott kötelességei
<ol style="list-style-type: none"> 1. büntetőeljárásai jogait korlátozás nélküli gyakorolhatja (pl. ügyiratok megismerése, elektronikus iratok megtekintése a bv. számítógépén) 2. védőjével és konzuli tisztviselőjével szóban, írásban, telefonon ellenőrzés nélkül érintkezhet (hetente egyszer a védő is kezdeményezhet 1 óra beszélgetést) 3. hozzátartozójával, más személlyel a rendelkezési jogkör gyakorlójának engedélyével kapcsolattartásra jogosult: <ul style="list-style-type: none"> - levelezés (általában korlátlanul) - legalább havonta 2 alkalommal látogató fogadása (az elsőt 72 órán belül) - kapcsolattartójával naponta, alkalmanként legalább 10 perc időtartamban telefonbeszélgetés kezdeményezése - legalább havonta csomag fogadása 4. Egyéb: <ul style="list-style-type: none"> - 2 hetente a jogszabályban meghatározott összegért a letéti pénzből való vásárlás - kérelmére munkavégzés, ezért díjazás - kérelmére általános iskolai / középfokú iskolai oktatásban vagy szakképzésben való részvétel (fiatalkorú: csak a javítóintézetben belül) - választójog gyakorlása a fogva tartó intézetben - pszichoterápián vagy más foglalkozáson, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen stb. való részvétel - saját költségen, őrzéssel meglátogathatja orvos által igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozóját / részt vehet a közeli hozzátartozója temetésén / ha a temetésen nem vett részt, leróhatja kegyeletét a közeli hozzátartozója temetési helyénél - a fogva tartó intézetben házasságot köthet / bejegyzett élettársi kapcsolatot létesíthet - vallásos szertartásokon és más rendezvényeken részt vehet 	<ol style="list-style-type: none"> 1. a fogva tartó intézet rendjének betartása 2. a letartóztatásnak a fogva tartó intézetben való töltése 3. az önként vállalt és kérelmére kijelölt munkának – ismereteinek és képességeinek megfelelően, fegyelmezetten, a munkahelyi és munkaköri szabályoknak megfelelően – az elvégzése, a munkavégzéssel kapcsolatos előírások megtartása, forma-, illetve munkaruha viselése 4. munkadíjából / letéti pénzből a tartására fordított költségekhez hozzájárulás 5. az intézet ellátásában, tisztán tartásában díjazás nélküli részvétel

A letartóztatott jutalmazására és fenytésére főként az elítélre vonatkozó rendelkezések irányadók. Így jutalom lehet a dicséret, a kondicionáló terem használatának díjmentes biztosítása, a látogatófogadás soron kívül, illetve a látogatási idő meghosszabbítása, a személyes szükségletekre fordítható összeg növelése, a pénzjutalom, a tárgyjutalom és a végrehajtott fenytés nyilvántartásból törlése (de a letartóztatottnak nem adható a bv. intézeten kívüli látogatófogadás, a kimaradás, illetve az eltávozás jutalom). Fenytések

a feddés, a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése (legfeljebb 3 hónapig terjedő időre, legfeljebb havi 50 százalékkal), a fogvatartó intézet által szervezett rendezvényektől, szabadidős és sportprogramokon való részvételtől eltiltás (meghatározott alkalmakra vagy legfeljebb 3 hónapra) és a magánelzárás (legfeljebb 15 napra, ha dolgozik: legfeljebb 10 napra, fiatalkorú esetén legfeljebb 5 napra).

A Bv. tv. külön rendelkezést tartalmaz arra nézve, hogy mikor kell szabadítani a letartóztatottat:

- a letartóztatás tartama lejártának,
- a letartóztatás végső tartama lejártának,
- az eljárás megszüntetéséről szóló határozat kézbesítésének,
- a letartóztatást megszüntető rendelkezésnek a napján (tárgyaláson való megszüntetéskor pedig azonnal).

De lege ferenda javaslatok

A letartóztatás foganatosítására vonatkozó jelenleg hatályos belső jogi rendelkezések nagy része eurokonform, ugyanakkor van pár olyan kérdés, amelynek további szabályozása lenne indokolt. A letartóztatottak a védőjével való kapcsolattartását szélesebb körben kellene engedélyezni, a számos intézetben igen szűk (még a munkaidőn belül is korlátozott) időtartam jelentősen korlátozza a hatékony védelmet (különös tekintettel a soron kívüli, akár hétvégi eljárási cselekményekre). Az Európai Unió (elsősorban nyugati) országaiban egységes szabályozásnak megfelelően minden letartóztatottnak lehetővé kellene tenni az étrendnek az intézetben kívüli éttermekből stb. való kiegészítést azzal, hogy a lehetőségekhez képest az étkezéséről saját maga által gondoskodó fogvatartott a többiekétől külön étkezzen. A saját szükségletre fordítható összeg felső határának és az intézetben belüli vásárlásoknak a szabályozása (az ártatlanság vélelmének tükrében) kifejezetten alkotmányossági aggályokat is felvet. Ugyanezen okból a jelenleginél tágabb keretek között kellene lehetővé tenni a technikai eszközök és egyéb tárgyak, könyvek bevitelét, akár újságok rendelését. A biztonsági fokozatba sorolást a letartóztatás tartamának meghosszabbításával egyidejűleg mindig felül kellene vizsgálni. Ugyanakkor a biztonsági és fegyelmi intézkedések körének bővítésére lenne szükség, különösen előtérbe kellene helyezni a jogosítványok megvonásának lehetőségét a jelenlegi tilalom-centrikus, büntető jellegű szabályozással szemben. A fiatalkorú intézetben kívüli oktatásban (képzésben, munkafoglalkoztatásban) való részvételét pedig általánosságban lehetővé kellene tenni, s azt csak nevelési okból lehessen korlátozni.

Ahhoz, hogy ezek a jogok valóban érvényesülhessenek, részletesen, törvényben kellene szabályozni az Euroegyezmény által előírt Habeas Corpus eljárás feltételeit (hányszor, milyen gyakorisággal, milyen formai követelmények mellett lehessen Habeas Corpusot kérni, és azt mennyi idő alatt kell elbírálni).

Felhasznált irodalom

Bócz Endre (1991): A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések szabályozása a konvenció előírásainak tükrében. Rendészeti Szemle, 1991/2.

Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára (szerk.) (1998): Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Budapest

Mavi Viktor (1993): Az Európa Tanács és az emberi jogok. Budapest

Nagy Gábor – Szabó Győző (szerk.) (1997): Az emberi jogok európai egyezménye 5. cikke: a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog. A Bírósági Határozatok melléklete 1997/2. Budapest

Vókó György (1998): Magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest-Pécs

